

BARBÁRKORI VÉDRENDSZER NYOMAI LIPTÓ-MEGYÉBEN.

Irta **Majláth Béla.**

I.

Az egyes népcsaládoknak culturtörténelmi tanulmányozása az evvel foglalkozót — az éghajlati viszonyok kellő méltatása mellett — a talaj helyi körülményeinek domborzati alakulására utalja, mint a mely a népek műveltségi fejlődésével nemcsak a legbensőbb összefüggésben van, de ugy szólván feltétlen irányadója, főtényezője a népek specificus physicalai és szellemi kiválóságainak egymás között.

Az orographikus helyi viszonyok a népnek mint egyediségnek tyikus jelleget kölcsönöznek, benső életébe pedig sajátlagos jellemet öntenek.

Igy van ez ma a cultura elsőbbségi harcának közepette, így volt ez a nagy népvándorlásoknak történelem előtti századaiban, midőn a népcsaládok áramlatának hullámzata egy helyről a másokra sodorta a nemzeteket, s azoknak physicalai és psychologicalai jellegét a változott talajviszonyok, habár csak néhány százados telepedésnél is — átalakították nemcsak, de gyakran a kedvező vagy kedvezőtlen helyrajzi körülmények kezökbe nyomták a cultura terjesztésének vezérlobogóját, vagy ha ezt magukkal hozták a mostoha talajjal való nehéz küzdelemben rongyokra foszlott a zászló, s eltörött rúdja a bukás nagyságának koldusbotjaként vezette őket az enyészet sírjába.

A talaj domborzati viszonyainak befolyása azonban leginkább érvényesült a nagy népcsaládok állandó telepedéseinél, midőn is az egyes nemzetek subjectivitásának megfelelő, s ebből kifolyó követelményekhez képest — földterületüknek maradandó elfoglalásakor mintegy ösztönszerűleg vezette az egyes nemzeteket az individualitás érzete oly területek betelepítésére, melyek egyéni jellemüknek lehetőleg megfeleleltek, s a természet nyujtotta előnyök czélszerű felhasználása mellett a lét küzdelmének viszonyos nehézségeit elviselhetőbbé tették.

Természetes föltevés az hogy az első nagy népvándorlás századait immár az állandó telepedés korszaka megelőzte — habár az bizonyos földrészeken, de elhatárolt területeken csak a nomád, vadász és halász életmódra utal is; — miután a társadalmi élet szempontjából a telepedés a cultura előbbre haladott fokát feltételezi; vajmi nehéz dolog azon culturállapot kezdetének megbíralása, mit a történelem előtti korszakban az állandóan települők lehet hogy magukkal vittek, de lehet hogy már a foglalásnak zivataros küzdelme között, a talaj domborzati viszonyainak megfelelőleg ott helyben találtak.

De bár miként legyen is a történelem előtti századok culturnépei vagy államai a lét küzdelmének parancsánál, a hódítmányok fentartási ösztönénél fogva, védművek alkotására lettek utalva, melyek vagy ingóságai, vagy családaiknak véletlen megtámadás, rohanás,

meglepetés elleni biztosabb elhelyezésére voltak emelve, s itt ismét a talaj orographikus alakulásának szempontja azon tényező mely a történelem előtti korszak művelődési terjedésének topographikus birálata, és vizsgálatánál majdnem a legnagyobb nyomatékkal bír, s annak megfejtésénél kétségtelen anyagot nyújt a régészeti kritika bonczkésének.

Ha már most kellő figyelemre méltatjuk és beható tanulmány tárgyává teszszük azon adatokat, miket a történelem a régészeti szakirodalom, s a napról napra szaporodó leletek nyújtanak, a deductió logikáján alapuló consequentia feltárja előttünk a talaj orographicus alakulásának nagy befolyását a történelem előtti korszak népeinek culturalis haladására, sőt majd nem mint feltételes előzményül indokolja a nemzeteknek egymás között és fölötti kiválását.

Okadatolt tényként fogadható el a történelem és régészeti kutatások azon állítása, miszerint a történelem előtti népek vándor életmódja szoros összefüggésben állt földünk sík területének legnagyobb részével, s a művelődés relativ fogalmához képest a nagy kiterjedésű síkságok a nomád életet máskülönben a talaj minőségénél fogva is majdnem a lét feltételévé teszik.

Megvilágító példája ennek Rössler adatai szerint,¹ hogy az európai Közép-Oroszország szláv törzsei — a kik pedig a földművelés oly kora terjesztői voltak — még aeránk 4-ik századában is alig birtak a nomád életmód köréből szabadúlni; Kitter szerint még a jelenben is találunk hasonló eseteket a vándorló pásztornépek között Turan, Irán, Aethiopia és Amerika fensíkjain. Böven előadja Lassen² a szent föld síkjának a Ganga és Jamuna vidékén az indiai culturának roppant haladását, míg a Ganges alsó részén, s a Tigris sík földjén az csekélyszerű volt. Kellően indokolva bebizonyítja Martius³ az Amazon öböl, a Orinoko, a Rionegro vidékének habár csak átmeneti befolyását is az ottani népeknek állandó településére.

Ezen tétel azonban a sík föld nem mindenikére alkalmazható, mert az oly lapályok, s különösen a folyamok árterületei, melyeknek természetes gazdagsága a talajviszonyoknál fogva a földművelés könnyűségét indokolták vajmi kedves gyűlhelyeivé váltak a nomád népcsaládoknak, s korán kifejlett culturát idézett elő a letelepülők között.

Példáit látjuk ennek a Mississippi, Jaxartes, Oxus, a Nil, az Iravaddi folyamok árterületén; a Hoangho, és a Yong-tse-kiang közötti lápföld, a Pó síksága, a Rhenus, a Mars és Schelde folyók lapálya ősrégi cultura színhelye volt.

Ha tekintetbe vesszszük immár a hegyvidékeket, ott hol az éghajlati zord viszonyok az állandó telepedés nehézségeit csak növelték, azt találjuk, hogy a magasan fekvő hegyvidéken a korábbi telepedés csak kivételesen eszközöltetett egyes területeken, de a pásztornépeknek a művelődés majd meg annyi időszakában legelő térekül szolgált; ott azonban hol a közép magasságú hegyvidéknek domborzati viszonya meredeken tagozott hegységgé alakult, igen korai állandó telepedés nyomaira akadunk, melyek a leletek meg nem czáfolható indokaival védik eme föltevés helyességét. Közép-Európában például a havasok vidékei

¹ Rössler: Zeitpunkt der slavischen Ansiedelung an der unteren Donau. Sitz.-Bericht d. k. Akademie. Wien 1875. S. 81.

² Lassen: Indische Alterthümer I.

³ Martin: Ethnographie Amerika's. S. 561.

azon pontok, hol az állandó település legrégebb nyomai találtak, s hol a társadalmi együttlét a kulturális haladást hatalmasan előmozdította. Itt is azonban kellő figyelembe kell hogy vegye a cultur-történész a talaj orographikus viszonyai között azon nehézségeket is, melyeket a természet akadályként gördített az állandó település elé, mint például a közép-németországi áthatolhatlan erdőséggel fedett hegyvidéke, az Ardennák, a Vogesek stb. bár ha már itt is nyomaira akadtak a kelták letelepedésének.

A római foglalást jóval megelőzőt korszakból eredő telepítvények maradványaira utalnak alsó, felső Lausitz ¹, s a csehországi számtalan leletek; ² legujabban pedig a Renssteini kőkorszaki temetőlelet, a thüringeni erdőségekben ³ oda mutat, hogy a különbeni körülmények szemügyre vétele mellett, a közép magasságú hegyvidék az állandó telepedés régebb emlékeit őrzi a lappföldnél, s midőn magyar hazánk is a történelem előtti korszaki culturájának bő anyagával bír, s a korai állandó településnek kétségtelen adatait mutathatja fel, kockázthatni merem azon állítást miszerint hazánk hegyvidéke a talaj domborzati viszonyainál fogva előbb ringatta az állandó telepedéssel járó cultura bölcsőjét, mint az alföld lapálya.

Az indok, mely a történelem előtti korszak népeit letelepedéseik alkalmával a talaj külső alakzatának kellő figyelembe vételére készítette, a létérti küzdelem természetében keresendő, mert a népek szellemi és physikai feladatának minden időben főcélja alkotásainak védelme, s ez általi fentartása volt, s bár mily kedvező viszonyok segédkeztek is egyes néprajok culturájának terjesztésére a művelődés első korszakaiban; ha alkotásaikat, a művelődés eszközeit saját letelepedésük körében az ellenséges rohamok, külső megtámadások vagy a talaj-alakulás nehézségei ellen megóvni nem tudták, művelődésük alkotása az érintkezés által hódítva haladt ugyan, de maguk a zászlóvivők elpusztultak, s culturájuk lengő lobogója halotti lepelként borította el a ravatalt, melyen egy egész nemzet vagy néptörzs feküdt az enyészet nyugalmában.

A lét harcának épen most említett indokai feltételezik a közép magasságú hegyvidékeken való korábbi települések helyes nézetét, mert a talaj domborzati viszonyai a cultur alkotásainak, eszközeinek és az önvédelemnek sokkal biztosabb menedéket nyújtottak, a nyílt, minden oldalról megtámadható nagy kiterjedésű sík földnél, természetes leszámításával mindazon előnyöknek, mikkel a lapályok mocsáros vagy tavas környéke az önvédelemnek nyújthat, s azon akadályoknak miket a támadás elébe gördíthet.

Egyébiránt ezen tételnek alapossága mai napság még csak annyiban helyes a mennyiben a régészeti kutatások és leletek a hegyvidékek korábbi településeit támogatják, de azért az emberi művelődésnek első bölcsőjét, mely a történelem előtti korszakokban az egyes embereknek egy bizonyos területen az önvédelem céljából csoportosulására következett — határozottan hegyes vidékek színhelyére tenni akarni, legalább is elhamarkodott lenne, mert ki az, a ki újjal tudna mutatni azon helyre hol az emberek első csoportosulásával a művelődés haladásának első fokára hágott?

Hiszen ha a kulturális haladásnak csak egyik hatalmas tényezőjét, a földművelést

¹ C. Rieke: Die Urbewohner Deutschlands.

² Kallina v. Jättenstein: Böhmens Opfer-Plätze.

³ Borneman: Dresdner Versammlung der deutschen Gesellschaft für Anthropologie. S. 52.

veszszük tekintetbe, ez éppen működésében a rombolás, a pusztítás, az irtás és a talaj átalakításának szerepét viselte; s a sík föld a telepedésnek különbeni kedvező feltételei mellett kevésbé állhatott ellen az eke hódításának, mint a hegyvidék, könnyebben változhatott annak felszíne, az eke elpusztíthatta a régi culturának még a nyomát is, vagy behantolhatta, földrétegekkel, melyek alatt még fel nem derítve hevernek a cultura első haladásának eszközei és oly maradványai, melyek egykoruak lehetőleg régiebbek is lehetnek a hegyvidékek culturmaradványainál; míg ellenben a hegyvidékek culturmaradványai az orographikus nyújtotta akadályoknál fogva inkább ellent állhattak azon rombolásoknak mit a cultur haladás különösen a földművelés terjedésével az eke hódítása által a földtalajon előidézett.

Támaszkodva az archaeológiának eddigi vívmányaira, s a leletek megfigyelt tényeire és körülményeire, ez idő szerint a társadalmi élet régibb mozzanata, a mérsékelt szélességi fok alatt fekvő területek közép magasságú hegyvidékére utalja a régészt, hol a letelepüléssel egybe kötött irtási műveletek az erdőségek alsó tenyészvonalába esnek, s nem azon erdőségek nélküli kopár sivatagokra, melyek a településnek máskülönböni előnyeit is nélkülözik¹ bár ha azon állítás sem tartható fen, mely a mocsáros lápardonok művelését a legkésőbbinek tartja. Megdönti ezen tételt a telepedés természetéből folyó nyomós két indok. Az első az, mely az első cultur-állapotok primitív eszközeinek lehetővé tették természetrajzi szempontból sikeresen megküzdeni a talaj nehézségeivel, s azt a művelésnek mentül könnyebben meghódítani, s az természetrajzilag bebizonyított tény, hogy continensünk az éghajlatok bizonyos határainak közepette legnagyobb részt erdőséggel volt borítva, s ily viszonyok között természetesnek található a talajnak oly helyeni culturális alakítási kísérlete, hol a természeti erők buja tenyészétével küzdve a lét harcában az elért cél biztosabb támpontokat nyújtott a csoportosultak fenttarthatására, mint az oly sík földterületekeni letelepedés culturája, mely ha kietlen pusztasága által a megszállás esetében könnyen hódítható volt is, de terméketlensége legkevesebbé sem biztosította az állandó ott maradás kívánalmait; míg a másik, és az elsőből kifolyó indok, a physikai és pszichologiai alkotások az érintkezés általi terjeszkedésnek, s éppen az érintkezésből eredő megrohanások elleni természetes alkalmat nyújtó orographikus viszonyok tudatos felhasználása, és keresése, a mi ismét védelmi szempontból a telepedés állandósítását könnyebben feltételezi a mocsáros lápterületeken mint a talán jobb talajú sík földön, mert a mocsárok és tavak területei a megtámadás ellen egyrészt természetes, más részt mesterségesen készült biztosabb menedéket nyújtottak a művelődés eszközeinek és alkotásainak védelmére.

Részemről a felhozott két indokból sem fogadhatom el Coreynak² ama tételét, melylyel Kent vidékének aránylag korai művelés tulajdonítható, s inkább a bevándorlott földművelőknek tulajdonítandó; a cornwalli terméketlen félszigetek felvirágzása pedig csak is a czinneli kereskedésnek róvható fel; s egy általjában tévesnek tartom Jakobi és Arnoldnak³ azon nézetét, mely szerint a legjobb földterületek a cultura foglalásának s az állandó településnek legelső tárgyai lettek volna; s csak részben fogadható el ott, hol egyszersmind a

¹ Revue des deux Mondes. 1870-iki folyam.

² Corey Th. Wright: The Celt, the Roman, and the Saxon. 1875, 37. oldal.

³ Jakobi: Slaven- und Deutsenthum; Arnold: Ansiedlung und Wanderung deutscher Stämme.

jó dús talajnak van graphikus alakulása, egyúttal a letelepedés védelmét is lehetőleg biztosította. Megelőzőleg azonban az egyes néptörzsek művelődésének azon fokát, mely egyedi alkotásaiban kulturális hódításokat tett, még egy más, az említetteknel sokkal hatalmasabb indok kényszerítőleg hatott a társadalmi szövetkezés első stadiumában a települések védelmének eszközlése, s ez: a népek élelmi keresése, s a fogyasztásnak egymás közötti versenye¹ az elemekkel harczok küzdelmei között tanulta az ember a ragadozó vadak elleni védelmet, védelem között tanulta ismét a támadást, s ezen egymásból természetszerűleg keletkezett ténye a lét harczának szükségképeni feltétele lett az élelemszerzés versenye között az állandó megtelepedésnek.

Alig bontotta ki az ember a szerves világ elemeivel küzdött harczában győzelmi lobogóját, egy sokkal hatalmasabb ellenséget ismert fel saját önmagában, s a támadás küzd-homokjára lépett, a versengzés indokából önmaga ellen, minek mozgó ereje az élelemszerzés kétségbeesítő tusája volt, s épen ez, s csak is ez azon hatalmas emeltyű, mely az egyesek szövetkezését, s ez által az emberi művelődésnek legelső alapját megvetette. Ám ha bele tekintünk az ember művelődési történelmének irodalmába, a fejlődés még oly csekély-szerű mozzanatánál is megtaláljuk az élelmi versengésben, mindég egy és ugyanazon indokot, melynek kegyetlen és erőszakos harczában haladnak vagy vesznek el az egyes népek és nemzetek, s ezen tétel alaposságának bizonyítékait kikeresendők nem szükséges a megvilágító fáklyát a rég elmúlt évezredek homályába belé nyujtanunk, mert a legelső ember természetében fekvő indokok művelődésünk jelen fokán is ugyanazok, s eléggé támogatják e nézet helyességét.

Mi az mi jelenleg is a vad és félvad népeknél az új és ó világ részeiben az indus törzsek, a dél oceán szigetek népeinél Afrika belsejében stb. a halász, vadász és pásztor-népek élethalál-versenygését, s az egyes törzsek szövetségét előidézi? a halászati, vadász és legelőterületek elfoglalása, védelme és támadása, illetőleg az élelemszerzés biztosításának indoka. Ez volt az őskori népek kezdetleges cultur állapotának is legelső legfőbb tényezője és hatalmas mozgója.

Helyesen mondja Andrion² «hogy a nomád népek féltékenységgel öröködnék az általuk elfoglalt területek közössége felett, s a szomszédos települők elé a legnagyobb nehézségeket gördítik». Ennek természetes magyarázata azon egyszerű feltételhez fűződik, mely a telepedés biztosításának kellő természetes védelmet nyújtott a talaj orographikus alakulásában a települések azon stadiumában, midőn az még csak néhány család vagy egyes csekély számú néptörzsek szövetkezéséből keletkezett, mert a tapasztalás azt bizonyítja, hogy az első kísérleti állandó telepedések népessége igen csekély volt, habár az egyes telepek³ számosak is.

Az első telepedések fentemlített körülményei okvetlen megkivánták a lehetőségig, oly területeken társasulni, melyek domborzati viszonyaiknál fogva kellő védelmet nyújtottak az illetőknek, mert akkor is csak az egyéni tulajdon biztossága képezte a telepedésnek kulturális fejlődését, mint ma, s a társasélet rendezetlen állapotában a természet nyújtotta

¹ Mittheilungen der Antrop. Gesellsch. in Wien. VI. köt. No. 1 és 2, lap 10.

² Mittheil. der Antropol. Gesellsch. in Wien 1876, VI. köt. I. és II. füz. 11. l.

³ Arnold: Ansiedlung und Wanderungen der deutsch. Stämme; Berthold: Geschichte des deutschen Städte-Wesens. I. 8.

előnyök inkább a középmagasságú hegyvidékre utalták az embert, habár a talaj művelése nagyobb nehézséggel járt is, mint az oly nagyobb terjedelmű lápokon, hol az önvédelem, a tulajdon védelme épen a cultur terjedésének céljából biztosítva kevésbé volt.

Az emberi alkotás szükségképeni védelmének indoka még a nagyobb sík területeken is az erdőkbe, a mocsáros vadonokba vezette az ősrégi települőket. A folyamvölgyek lakói a magasabb partokat, a hegyek meredek oldalait, s a tengerpartok közelében fekvő szigeteket keresik fel; de az állandó telepedés eddig ismert első leletei a középmagasságú hegyvidéken deríttetnek fel. Bizonyítja azt a jelenkor telepedéseinek megfigyelése is. Visconsin északi része folyton lakva volt, a számtalan vizek és tavak területén¹ a mönitáriusok főtelepét Catlin magas helyen találta²; Schomburg R. szerint a britt guyanai indiánok telepei kivétel nélkül dombokon vannak³ Humboldt szerint az aztékok leginkább hegycsúcsokon és meredek hegyoldalakban szerettek lakni,⁴ a tolték telepek legrégebbjei Mühlhausen nyomán a Rio Verde és Coloradó Chyquito táján magas sziklákban vannak;⁵ Temple Bolivia és Peruban tett kutatásai közben a régi indus faluk romjait a hegyek csúcsain találta;⁶ Afrika közepén a Kilimondzsor és Kenián túl a 4000 lábnyi magas fensíknak pásztor törzsei — a rabló mast és vaknasék — elől, a földművelő népek a dombok vidékére menekültek.⁷ A Bakatla földi bahnan faluk rendszerint a granithegyek emelkedéseire építkeznek.⁸ A Dajaka föld lakóinak mondája legrégebb lakhelyüket a hegyek belsejébe helyezi. Dr. Bechtinger szerint az abyssinaiak falvaikat emelkedett helyeken építik és falakkal erősítik meg.⁹

A paleolith korszaknak népeinél jellemzőleg tűnik fel a hegycsúcsok közelébeni barlangok használata, minek különbeni magyarázatát adja a jégkorszakra következő földképződési processusnak ama körülménye, miszerint a magasabban fekvő pontok előbb szabadultak meg a jégkéregtől, s így előbb kereshették fel a természet által vájt üregeket az emberi életnek legelső tanúi. Rossi¹⁰ támogatja ezen nézetet, de ide is utalnak a Szárdiniában, Sicilia, Dél-Spanyolország, a Canári szigetek, Franciaország, Schweitz, Belgium, Németország és Magyarhonban,¹¹ de különösen a troglodytok földén északi Chinában, az Atlas, Parapomismus, Belna, Krakarus hegységen található és kutatott természetes barlangok. Bizonyítják az Alsó-Ausztriában eszközölt kutatások¹² Dr. Much, de Dr. Ricke F. szerint is¹³ a németországi legrégebb telepedéseinek nyomait a hegyvidékek tüntetik elő.

¹ Transaction of Visconsin. Agricult. society II. k. 330. l.

² Callin: Indien Nord-Amerika I. k. 135. old.

³ Appon: Unter den Lappen II. k. 128. oldal.

⁴ Humboldt: Neuspanien III. k. 8. old.

⁵ Mühlhausen: Reisen in den Felsen-Gebirgen II. k. 149. lap.

⁶ Darwin: Reise II. k. 105. l.

⁷ Petermann: Mittheilung 1871, 467. l.

⁸ Fritsch: 3 Jahre in Süd-Afrika 321. l.

⁹ Bechtinger: Ost-Afrika 98. l.

¹⁰ Rossi: Congr. internat. d'Antropol. 1867. pag. 109.

¹¹ Arch. Közlem. IX. köt. I. füz. 37. l.

¹² Mitth. d. Antrop. Gesellsch. in Wien I. köt. 131, 159. l. II. köt. 105. l.

¹³ C. F. Ricke: Die Urbewohner 1868.

II.

Eltekintve magyar hazánk földének diluvial és paleolith korszakától, — mely őskorszaki időből az ember művelődésének emlékeit a legújabb leletek nyomán, habár csak szórványosan is immár a baráthegyi¹ a nagysápi² koponya, a haligóczyi barlang stb. kőkorszaki leletek tárgyaiban felmutatni tudjuk — jelen értekezésemnek czíme és tárgya vissza vezet a culturális haladásnak azon epochalis momentumára, mely a szaktudósok és régészektelők előtt a bronz-korszakban ismeretes, mely korszakból immár az állandó telepedések és védművek nyomait, sőt maradványait is támogatni s biztos adatokkal kétségtelenné tenni tudjuk.

Mielőtt azonban a bronz-korszak barbár népeinek Liptómege területén éveken át észlelt és tanulmányozott rendszerét fejtegetném, szükségesnek tartom az általam felfedezett védművek bronz-korszaki emlékeit a lelet indokával és azzal összefüggő tárgyak támogatásával kellő világosságba helyezni.

Tekintve hazánk földének azon művelődési aeráját, melyben az állandó telepedésnek kétségtelen nyoma a leletek adataival bebizonyítható, szerény nézetem szerint a történelem előtti időszaknak bronz-korában kell keresnünk nevet: elnézve a neolith kőkorszak leleteitől, a szórványos felfedezések között hiányoznak azon adatok még mostanig, melyek az állandó letelepedést indokolhatnák. Szerény nézetem szerint az állandó telepedés csalhatlan jelei, a temetkezési helyek, a művelődés eszközeinek gyártási maradványai, az illető cultur-népek művelődési feltételeihez képest a tömeges leletek, és a védművek, s ott, hol ezen egy vagy másik criteriuma a művelődés jelenlétének feltehető, az állandó letelepedés tétovázás nélkül kimondható.

Liptómege területének tudtommal 76 lellyén találtatott 33 szórványos, 13 tömeges, 4 temetkezési lelet, melyeknek tárgyai, anyaga, feldolgozása, ornamentikája kétségtelenné teszik azoknak bronz-korszaki eredetét.

Ha immár tekintetbe vesszük ezen leleteket, önként kínálkozik a feltevés, hogy itt állandó telepedésnek kellett történnie a bronzkorszakban, még pedig huzamosabb időn át, mert a temetkezési rendszernek mind a négy temető helyen u. m. Andrásfalván, Magyarfalván, Hradeken és Szent-Mihályon észlelt szabályossága, a hulla elégetése, a hamvedrek lerakása sem harszi katastropha sem más véletlen gyors bekövetkezésének eredménye nem lehetett, de csakis a rendes hosszabb idő alatt bekövetkezett halálozásoknak természetes fejleménye; figyelemmel kísérve tehát a fennebbiek összevetését azon 26 védmű, mely a kiállított térképen ki van mutatva, szintén csak a bronz-korban keletkezhetett, s az állandó települők cultur terjesztésének és eszközének védelmére készültek, annál is inkább, mert Liptómege hosszvölgyén át vezetett a bronz-korszaknak azon kereskedelmi nagy útja, mely borostyánkő út neve alatt ismeretes.³

Liptómege területének domborzati és hydrographikus viszonya felette nagy előnyöket nyújtott a culturális vívmányok védelmére, fentartására, s a cultur-nemzetek itt lete-

¹ Arch. Közlem. IX. köt. II. fiz. 27. l. Henszlmann: Magy. régész. eml. II. k. II. rész 9-ik l.

² Földtani közlemények 1871. aug. 10. ülés. Mittheil. der Antrop. Gesellsch. in Wien I. k. 9-ik sz. 294. l.; II. k. 301. l.; III. k. 102. l.

³ Sacken: Leitfaden zur Kunde d. heidnisch. Alterth. 111. lap, 2-ik jegyz.

lepített törzseinek oltalmára, mert a hegyi patakok sokasága, az önálló izolált dombok, hegyek, melyek a Vág hossz völgyének medenczéjét mintegy körül övedzik megannyi természetes védvei a bronz-korszak letelepülési igényeinek;¹ s a műveltség fejlődésének minden fokán keresztül a letelepedésnek most említett természetes védhelyeit felhasználták az egyes nemzetek, és néptörzsek minden időben;² ily meredek sziklákon, előfoki hegyeken, földnyelveken emelték a műveltség leghatalmasabb tényezői a rómaiak is védműveiket.³ Az őskorszaki védhelyek és telepek helyzetének előnyeit részint oltalmi védhelyekül, még a középkorszaki műveltség is felhasználta, miután ily helyeken épültek a lovag- és rablótornyok, a kolostorok, kápolnák és templomok.⁴

Hogy ezen a pogány korszak állandó letelepedésének védhelyei itt Liptómege területén a bronz cultura aerájából, illetőleg a római foglalás előtti időkből származnak, bizonyítani látszik még azon körülmény is, hogy azokon a római falrakás és építkezés nyoma sem az anyag, sem a ragasz sem pedig alakítására nézve nem észlelhető. Ezen említett védhelyek anyagaikra s falrakási módjukra nézve igen primitív bélyeget viselnek magukon, mi épen a bronz-korszak építkezési elveinek felel meg, állván az vagy egyszerű tömörre vert föld- hányásból, sövényfonásból,⁵ agyagvakolattal bevont faalkotmányból,⁶ mely vakolat fagalyakkal, apróra metélt szalmaszálakkal⁷ kevertetett össze, mint azt a szent-máriai Havranek-hegyen talált agyagdarab tanúsítja, vagy egyszerű árkolásból, s egy vagy kettős sánczolásból állott⁸ mint az a hradeki leletnél előfordul.

Nevezetesebbek a salakos kögyűrűk és kökerítéssel megerősített védművek, mint a pottornyai Bastahegyen,⁹ hol kettős elsánczolás és elővédmű alkalmaztatott, miként a csehországi Strakonitz melletti Hradistyehegyen,¹⁰ bár ha már a körakás maga nem látszik, de az észlelhető nyomok, maradványok kellően bizonyítják a salakos kövédmű alkotását. A salakítás míveletének könnyítésére, bár ha gyakran puhább anyagú kövek mint dolomit, mészkő stb. használtattak is¹¹ ezt azonban még oly esetekben sem alkalmazták mint szabályt, ha a jegőczös magvú kőanyag mellett mészkövet használhattak is, mert nem csekély ezen salakos kögyűrűk száma, hol a puhább mészkő helyett jegőczös magvú kőnemeket ugymint gneist és gránitot használtak; világos példáját mutatja ennek a Kato-viczka hora salakos kögyűrűje, melynek sánczfala a mészhegység között gránitdarabokból

¹ Mittheil. d. Antrop. Ges. Wien II. k. 109. l.; Dr. Römer Flóris Műrégész. Kalauz I. 31. l.

² Caesar: De bello gall. 8, 33, 40.

³ Veget. Cap. I, Caesar: De bello gall. 3, 12; Strabo: Geograph. 7, 2. Tacitus: German. 29.

⁴ Arch. Közlem. IX. k. 16. l.

⁵ Caesar: De bello gall. 5, 43; Strabo 4, 4; Keller; antiqu. Mittheil. der Züricher Gesellsch. 7, 190, 191; Arch. Értes. I. k. 14. l.

⁶ Mittheil. d. Antrop. Gesellsch. Wien I. k. 165. l.

⁷ Ugyanott.

⁸ Hildebrandt: Heidnisch. Altar in Schweden 206. l.; Richard Avaré: Globus XX. 158, 246, 264, 280; Arch. Értes. XI. k. 16. l.

⁹ Arch. Közlem. IX. k. 1. l. V. rajz.

¹⁰ Mitth. d. Antrop. Ges. IV. k. 193. l.

¹¹ Műrégészeti Kalauz I. k. 31. l.

állott¹; ugyan azon példával találkozunk a Hradistyehegyen Strakoniz mellett² s a lipovji dombon³ stb. Végre a természetes szikla-erődítmények,⁴ melyeknek alakításához emberi erő szükséges nem volt; ilyennek példáját tünteti fel Rohacska Illanó- és a Prazsma-hegy Fehérpatak felett.⁵

Alakjukra nézve a liptói pogány védművek általában a tojásdad hosszas körnek felelnek meg, mint a mely a bronz-korszaki védhelyek szabályszerűségénél tűnik fel⁶ s igen közeli hasonlatosságot találunk az ausztriai,⁷ lausitzi,⁸ csehországi⁹ védművek között; itt is azonban a hely domborzati alakulása vétetvén tekintetbe a kör alkalmazása gyakrabban kivételt szenved; s az vagy szabálytalan négyszög, vagy félkör alakot vett fel ott, hol védfalak emelését tették szükségessé a helyrajzi viszonyok.

Ezen pogánykori építkezések czélját, a jelen dolgozat első részében mint a cultur-terjedés védveit kellőleg kimutattam s itt csak annyit tartok szükségesnek felemlíteni, miszerint ezek közül a pottornyai, a szent-máriai egyszersmind pogány áldozó helyek is voltak, mit a dombokra felrakott halmok bizonyítanak.

Korát ezen védműveknek a bronz-korszak leleteitől elválasztani nem lehet, mert úgy az egyes mint a tömeges és a temetkezési leletek, melyek az említett pogány védművek tőzsomszédságában találhatók Liptómege területén, bronz-cserépkészítményeik anyagára, díszítésére pogány várakban talált szomszédos leletek tárgyaival azonosak, s e szerint egy és ugyanazon népnek tulajdonítandók. Worsae hírneves dán tudós mondja egyik munkájában¹⁰ miszerint a bronz cultura kezdete egy Európába bevándorolt népnek tömeges megjelenésével keletkezett; ám ha elfogadható ezen állítás az általa kifejtett kellő indokoknál fogva; az előforduló alak-eltérések, díszítmények, leginkább pedig az evvel kapcsolatos agyag művek idomváltozatai, melyek közül némelyek csak bizonyos határolt területen találhatók, feljogosít ama következtetésre is miszerint: a bronzkori vagy népvándorlásnak egyes vidékeken letelepült egyes törzsei cultur-eszközeiknek alakítását és díszítését nemcsak, hogy egymástól eltérőleg készítették de élet-módjuk, szokásaik és vallási cultusuknak külső jelensége is elütött egymástól.

Kiváló példait adják ennek a többi között a temetkezési módok maradványai, így némely helyütt bronzkori halmos temetőket találni mint például a szomszéd Árva-vármegyében, Revisnye körül egész Makragyig, hol számtalan Mohila nevű sírdombok vannak, holott Liptómegegyében csak is lapályban dombok nélküli sík helyeken temetkeztek, mit az eddig felderített négy temetkezési hely bizonyít. Csehországban dombokon¹¹ temetkeztek,

¹ Mitth. d. Antrop. Ges. Wien IV. k. 193. l.

² U. o. 195. l.

³ U. o. 197. l.

⁴ Arch. Értes. I. k. 10. l.

⁵ Arch. Közl. IX. k. I. füz.

⁶ C. F. Riecke: Die Urbewohner Deutschlands 40. l.

⁷ Mitth. d. Antrop. Ges. V. k. 144. l. 32. rajz, 228. l. 46. rajz, 231. l. 47. rajz.

⁸ Riecke u. o. I. tábla I. III. és V. rajz.

⁹ Kallina: Böhmens heidnische Opfer-Plätze, 4, 18, 86, 88, 106, 115. lapok.

¹⁰ Worsae: Dänemarks Vorzeit 21. lap; Műrégészeti Kalauz 30. lap.

¹¹ Kallina: Böhmens heidnische Opfer-Plätze.

Alsó - Ausztriában gátonyok, fölhányások között¹ találtak a germán néptörzsek tumulusai.

A liptói leletek és az északi népek hamvedrei lerakására és temetkezési helyeik szabályos elkerítésére nézve, feltűnő hasonlatot találunk melyek Worsae munkájában is előfordulnak² mint például az andrásfalvi urna-temetőben tapasztaltam; a liptó-ujvári urna-temetőben a hamvedrek rakása, ezeknek egymásba tétele szakasztott mása a Maina völgyben Gämbel³ által leirt bronz-kori halomsíroknak.

Az agyag és bronzművek ornamentikája ismét igen sok analogiát tüntetnek fel, a német, csehországi és az északi népek díszítési ízlésével; s mert az itteni pogány védművek a bronz-korszak leleteitől el nem választhatók, okvetlen ama következtetésre kell jutnunk, hogy a liptómezei bronz-korszak állandó telepei és védművei egy és ugyanazon népfaj áramlatának tulajdonítandók, mely Közép-Európát északtól déli irányban előzönlötte.

Bizonyítja ezt a különös figyelmet érdemlő két darab használati agyag tárgy, mely a pottornyai Bastadombon a védmű területén találtak, s mely tárgyakon a scandinávi run betűkhöz teljesen hasonló jelvények vannak⁴ ez pedig a keresztjelnek idoma. Igaz ugyan, hogy a jel használata a kereszttyén aerát sok századdal megelőzőt időben már divatos és közös volt az árja népeknél,⁵ mert Schlieman a trójai ásatásoknál a Hissarlik dombnak alsó rétegeiben agyagműveket talált,⁶ melyek a most említett pottornyai lelet tárgyaihoz és díszítményéhez egészen hasonlítanak; de más kulturális viszonyok és tárgyak körülményei között; hazai régiségeinknek az akkor itt lakott néptörzsekhez viszonyítva, ethnographiailag meg nem oldott talányához, a kulcsot csak is az északi népek régiségeinek tanulmányozása és összehasonlítási észleletei adhatják kezünkbe.

¹ Mittheil. d. Antrop. Ges. Wien V. k. 173. lap.

² Worsae: Zur Alterthums-Kunde d. Nomaden II. tábla rajzai.

³ Sitzungs-Bericht d. kön. baier. Akad. d. Wissensch. München 1865, 70. oldal.

⁴ C. L. Rafn: Antiquités de l'orient, monuments monographique Copenhague 1856, 186-ik l.; Sjel-land sualdelevi kőleírásával.

⁵ Archaeolog. Közlem. IX. k. I. füz.

⁶ Dr. Heinrich Schlieman: Trojanische Alterthümer. Atlas tab. 8, fig. 237, 242; tab. 9, fig. 285, 287, 292, 293.